

POKUŠAJ TEOLOŠKOG DIJALOGA

Primjer međufakultetskih ekumenskih simpozija u SFRJ (1976.-1990).

Ante MATELJAN

Split

Sažetak

Nakon kratkog uvoda, a na temelju evanđeoskog poslanja i poziva Drugog vatikanskog sabora na teološki dijalog među kršćanskim Crkvama, autor predstavlja, u okviru ekumenskih nastojanja na našim stranama od završetka Drugog vatikanskog sabora do raspada bivše države, teološki katoličko-pravoslavni dijalog. Okosnica teološkog dijaloga u tom razdoblju bili su međufakultetski ekumenski simpoziji, u organizaciji teoloških fakulteta u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Autor je sažeto prikazao svih devet simpozija te teme, glavna izlaganja i priopćenja. U zaključku je postavljeno pitanje mogućnosti oživljavanja katoličko-pravoslavnog teološkog dijaloga na našim stranama, u čemu bi, prema autoru, odlučujuću ulogu trebali imati crkvene visokoškolske ustanove.

Ključne riječi: *teološki dijalog, ekumenizam, međufakultetski simpoziji.*

0. Poslanje

U apostolskom pismu *Orientalis Lumen*, napisanom nakon pada komunizma koji je pritiskao veliki broj Crkava na europskom istoku, gledom na teološki dijalog, papa piše: «Poznavanje blaga vjere drugoga ... spontano proizvodi težnju za novim i dubljim susretom među braćom, susretom koji treba biti prava i iskrena razmjena. To je težnja koju trajno budi Duh u Crkvi i koja u teškim vremenima postaje još upornijom».¹ U ovim, ne baš lakim vremenima za sve kršćanske Crkve, za navještaj i življenje vjere, ali i vremenima koje otvaraju brojne nove mogućnosti, međusobno poznavanje i povezivanje kršćana postaje jedan od nužnih zahtjeva vremena.

Danas je govori o novom vremenu (novom dobu), o novim paradigmatima i novim putovima. Ta novost je dijelom plod demokratskih procesa u mnogim društvima, ali je također i zahtjev pred novim duhovnim ozračjem u svijetu koji se globalizira. No, uz traženje novih putova, uvijek ostaje Kristova riječ: «Ja sam Put, Istina i Život: nitko ne dolazi Ocu osim po meni» (Iv 14,6), i njegovo poslanje: «Idite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svakom stvorenju» (Mk 16,15). Autentično prihvaćanje vjere i autentični navještaj Krista zahtijeva, pak, neprestano nastojanje oko kršćanskog jedinstva. Ulaskom u novo tisućljeće sigurno se, stoga, nije bitno promijenila situacija glede nužnosti ekumenskog dijaloga. U svojoj pobudnici *Ulaskom u treće tisućljeće* papa Ivan Pavao II. piše: «Što reći o hitnosti promicanja zajedništva u osjetljivom području ekumenske zauzetosti? Na žalost, tužna baština prošlosti slijedi nas i preko praga novoga tisućljeća. Jubilejsko slavlje zabilježilo je poneki uistinu

¹ *Orientalis Lumen*, br. 22, u: IVAN PAVAO II, *Ut unum sint – Orientalis Lumen*, Kršćanska sadašnjost – Vijeće za ekumenizam i dijalog HBK, Zagreb 1995.

proročki i dirljiv znak, no još je ostalo toliko puta koji treba prijeći». ² Svakome je Kristovu vjerniku osvrnuti se na prijeđeni put i nastojati prepoznati znakove koji će mu ukazati kuda i kako poći dalje, naprijed.

1. Saborski poziv na ekumenski teološki dijalog

Zbližavanje među kršćanskim Crkvama nije samo upoznavanje i izmjena misli, nego i «izmjena darova». ³ A izmjena darova moguća je samo među onima koji se barem uvažavaju. Stoga je početak svakoga teološkog dijaloga, čiji bi sadržaj trebao biti *dijalog istine*, uvijek utemeljen u ono prvom *dijalogu ljubavi*. Samo međusobno prihvaćanje u Kristovoj ljubavi omogućuje iskreno i međusobno priznato teološko traženje istine. ⁴

Jedan od glavnih adresata saborskog Dekreta o ekumenizmu, *Unitatis redintegratio*, zasigurno su, uz crkvene pastire, i teolozi. Dekret u drugom dijelu, koji govori o vršenju ekumenizma, izričito nalaže: «Valja upoznati duh rastavljene braće. Za to se nužno traži proučavanje, kojim se valja baviti po istini i s dobrohotnošću. Potrebno je da dobro pripremljeni katolici steknu bolje poznavanje naučavanja i povijesti, duhovnog i bogoštovnog života, religijske psihologije i kulture što su braći svojstveni. Da se to postigne mnogo pripomažu zajednički skupovi za raspravljanje poglavito teoloških pitanja, na kojima će svi nastupati na ravnoj nozi, samo neka su oni koji pod nadzorom biskupa na tim skupovima sudjeluju istinski stručnjaci. Iz takova će se dijaloga jasnije spoznati i kakav je uistinu položaj Katoličke Crkve. Ovim će se putem također bolje upoznati mišljenje rastavljene braće i podesnije im se izložiti naša vjera». ⁵

Nekoliko godina nakon Sabora, *Tajništvo za jedinstvo kršćana* priredilo je i dva *Direktorija* sa smjernicama za provođenje saborskih zaključaka o ekumenizmu. Dok se u prvom, ⁶ objavljenom 1967., daju upute za osnivanje *Ekumenskih komisija* (vijeća), konkretni elementi za prosuđivanje *valjanosti krštenja* i upute za provođenje *duhovnog ekumenizma*, u drugom, ⁷ objavljenom 1970., doneseni su crkveni *propisi o ekumenskom obrazovanju* unutar teoloških disciplina, te o institucijskoj i osobnoj *suradnji* između katolika i drugih kršćana, na koju se – ravnajući se prema iznesenim načelima o provođenju ekumenizma, izričito potiče. ⁸

2. Pokušaj odgovora na našim stranama

² IVAN PAVAO II, *Novo Millenio Ineunte – Ulaskom u novo tisućljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2001, br. 48.

³ *Lumen gentium*, br. 13.

⁴ O razvitku «dijaloga ljubavi» i «dijaloga istine» u Katoličkoj crkvi vidi u: STJEPAN SCHMIDT, *U službi crkvenog jedinstva*, FTIDI, Zagreb 1995; RATKO PERIĆ – MICHAL LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio – Dekret o istočnim katoličkim Crkvama, Orientalium Ecclesiarum*, FTIDI, Zagreb 1987, str. 17-39. O sadašnjem stanju katoličko-pravoslavnog ekumenskog dijaloga vidi: WALTER KASPER, «Stanje ekumenskog dijaloga između Pravoslavnih Crkava i Rimokatoličke Crkve», *Crkva u svijetu* 35 (2000) 4, 358 - 372; RATKO PERIĆ, «Katoličko-pravoslavni dijalog ponovo na početku», *Crkva u svijetu* 36 (2001) 4, 453-461.

⁵ *Unitatis redintegratio*, br. 9.

⁶ SEKRETARIJAT ZA JEDINSTVO KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij. Smjernice za promicanje koncilskih zaključaka o ekumenizmu*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1967. (Dokumenti 3).

⁷ SEKRETARIJAT ZA SJEDINJENJE KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij, II dio*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1970 (Dokumenti 31).

⁸ Usp. «Institucijska i osobna suradnja između katolika i drugih kršćana», *Ekumenski direktorij, II. dio.*, Glava IV., str. 35-41.

Ekumensko ozračje *Drugog vatikanskog sabora* vrlo se brzo proširilo na naše strane, što se posebno pokazalo u odnosu prema *Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi*, kroz praktično djelovanje crkvenih pastira (osobito biskupa S. Bauerleina; nadbiskupa F. Franića; kardinala F. Šepera i kardinala F. Kuharića), kao i ekumenski nadahnute tekstove značajnih hrvatskih katoličkih teologa (T.J. Šagi-Bunić; I. Golub; J. Turčinović i drugi).⁹ Optimističko se ozračje temeljilo i na činjenici da se u pravoslavlju osjetio dašak ekumenizma, potaknut trima *Svepravoslavnim konferencijama* na Rodosu (1961., 1963., 1964.).¹⁰ Praktični vid ekumenskog djelovanja ponajprije se ostvarivao u susretima članova crkvene hijerarhije, te kroz neke zajedničke inicijative, osobito sudjelovanjem u molitvenoj osmini za jedinstvo kršćana.

Na saborski nalog i ekumenski poticaj, *Biskupska konferencija Jugoslavije*, u prigodi proglašenja Svete godine pomirenja (1975), odgovorila je dokumentom pod naslovom: *Pastirski poziv na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja*.¹¹ Ovaj dokumenat pokazuje do koje je mjere i s kojom ozbiljnošću prihvaćen saborski dekret o ekumenizmu, te je ujedno programatski dokument za buduća nastojanja, u kojem biskupi prihvaćaju poziv pape Pavla VI, koji potiče biskupe da porade na tome kako bi rad za kršćansko jedinstvo postao sastavni dio života i rada partikularnih Crkava. Ujedno smatraju kako je rad na oživljavanju ekumenskog duha jedan od načina unutarnje crkvene obnove. Stoga ekumenizam nije samo stvar osobito zanesenih pojedinaca, nego cijele Crkve. On se može i treba provoditi najprije na duhovnom području, koje je prava duša svakog iskrenog ekumenizma. Biskupi donose i osam konkretnih prijedloga za provođenje ekumenskog duha: *Održavanja Tjedna molitve za jedinstvo kršćana (u osmini blagdana Obraćanja sv. Pavla, ili u osmini Duhova); održavanje župskog ili dekanatskog ekumenskog dana; održavanje kateheza i propovijedi o ekumenizmu; uključivanje ekumenskih nakana u osobne i zajedničke molitve; posvećivanje više pažnje ekumenskim temama u vjerskom tisku; njegovanje ekumenskog duha u sjemeništima; podržavanja 'apostolata sv. Ćirila i Metoda'; osnivanje i povezivanje biskupijskih ekumenskih vijeća s Ekumenskim vijećem Biskupske konferencije*.¹²

3. Međufakultetski ekumenski simpoziji

Dok se u prošlosti teologiju često rabilo kao sredstvo borbe, naglašavajući razlike i ističući nebitne pojedinosti, duh *Drugog vatikanskog sabora* potaknuo je teologe na dijaloški, otvoreni i dobrohotni pristup nauku i životu odijeljenih Crkava. Ipak, da bi taj pristup bio plodotvoran, potrebno je iskreno otvaranje poticajima Duha Svetoga, potrebna je otvorenost «u svagdašnjem kršćanskom životu i u teološkim i povijesnim istraživanjima»,¹³ potrebna je također i otvorenost s druge strane. Otvorenost s katoličke strane iskazali su biskupi Jugoslavije u spomenutom *Pastirskom pozivu*, objavljenom 1974., usred mučnih godina represije komunističkog režima osobito u Hrvatskoj (nakon sloma Hrvatskog proljeća). Tu je

⁹ 1966. godine je izašlo pet bojeva ekumenskog časopisa *Poslušni Duhu*, koji se potom ugasio. Brojni ekumenski tekstovi TOMISLAVA JANKA ŠAGI BUNIĆA sabrani su u: *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1979, i *Vrijeme suodgovornosti II*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1982.

¹⁰ Preglede ekumenskog djelovanja kod nas može se naći u: RATKO PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Crkva na kamenu, Mostar 1993, str. 25-30; JURE ZEČEVIĆ, «Ekumensko nastojanje Crkve u Hrvata nakon II. vatikanskog koncila», u: ROMAN MIZ, *Uvod u ekumensku teologiju*, Veternik 2001, str. 346-353; NIKO IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2003, str. 231-235.

¹¹ *Pastirski poziv na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1974. (Dokumenti 42).

¹² *Pastirski poziv*, br. 10. Ova je nastojanja ojačalo i osnivanje *Međunarodne mješovite teološke komisije za dijalog između Katoličke i Pravoslavne Crkve* (1975.).

¹³ *Unitatis redintegratio*, br. 5.

otvorenost dokazala skupina teologa, koji su ujesen te iste godine, kao prvi plod biskupskog poziva organizirali, pod vodstvom Teološkog fakulteta u Ljubljani, *Prvi ekumenski simpozij* na kojemu su sudjelovali profesori sa tri fakulteta: pravoslavnog iz Beograda i katoličkih iz Ljubljane i Zagreba. Već sama činjenica susreta profesora i studenata teologije triju teoloških fakulteta odjeknula je kao prvorazredan ekumenski događaj. Tada je donesena odluka da se svake druge godine organizira takav simpozij i da domaćin bude jedan od spomenutih fakulteta. Ovdje želimo ukratko prikazati te susrete i nabrojiti radove sa svih devet održanih međufakultetskih simpozija.

I. ekumenski simpozij: Maribor, 23.–26. rujna 1974.: *Pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u odnosu na sakramente, posebno Euharistiju.*

Prvi ekumenski simpozij na području tadašnje Jugoslavije¹⁴ priredio je *Teološki fakultet u Ljubljani* u dogovoru s *Bogoslovnim fakultetom Srpske Pravoslavne Crkve u Beogradu i Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Zagrebu*, a na inicijativu *Vijeća za ekumenizam BKJ*. Simpozij se održao u mariborskim prostorijama ljubljanskog teološkog fakulteta, sa oko 70 sudionika. Osim profesora teologije i predstavnika studenata bili su nazočni i predstavnici većine pravoslavnih i katoličkih teoloških škola, te Makedonske pravoslavne bogoslovije, kao i predstavnik Evangeličke crkvene zajednice u Sloveniji. Cijelom radu simpozija nazočio je mariborski biskup M. Držečnik, koji je na kraju sudionicima podijelio prvo izdanje ekumenske Biblije na slovenskom jeziku. Oko organizacije najviše se trudio dr. Stanko Janežić, profesor ljubljanskog Teološkog fakulteta. Simpozij je započet s oprezom, no polako se osjetilo da se može razgovarati u opuštenijem ozračju.

Budući da je tema simpozija *Pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u odnosu na sakramente i posebno na Euharistiju* vrlo široko formulirana, razumljiv je i raspon naslova. Izlaganja su bila: F. Perko, *Značenje sakramenata za rast Crkve*; T. J. Šagi-Bunić, *Uloga i važnost Duha Svetoga u sakramentima i u Crkvi*; J. Turčinović, *Krst kao priključenje otajstvenom Tijelu Kristovu*; S. Gošević, *Euharistija izgrađuje Kristovu Crkvu*; A. Rebić, *Uloga Euharistije u prvoj Crkvi*; A. Jevtić, *Euharistija u životu i povijesti istočne Crkve*; A. Strle, *Euharistija u razvoju zapadne Crkve*; Č. Drašković, *Značenje Euharistije u Crkvi danas*; T. Ivančić, *Euharistija i župna zajednica*; V. Grmič, *Euharistija i naviještanje Božje riječi*.

Mnogi problemi su tek dotaknuti, pa je dogovoren sljedeći simpozij. Tako je Maribor postao mjesto začetka novog puta unutar crkvenog života na našim stranama.¹⁵ Mariborski je simpozij naišao na povoljne odjeke u vjerničkoj javnosti, a iskaz zadovoljstva nad tom inicijativom došao je i od *Tajništva za jedinstvo kršćana*. Kardinal Jan Willebrands piše mariborskom biskupu Držečniku, predsjedniku Vijeća za ekumenizam pri BKJ: »Posebno cijenimo informacije što nam ih dajete o ekumenskom simpoziju koji je bio u Mariboru od 23. do 26. rujna ove godine. Nadamo se da je bio plodno iskustvo za sve sudionike, te da će takvi simpoziji biti redovita mogućnost za teološke dodire među raznim Crkvama vaše zemlje. Takvi su simpoziji doista od najvećeg značenja za rast međusobnog poznavanja i za stvaranje

¹⁴ Usp. «Prvi ekumenski simpozij pravoslavnih i katoličkih teologa iz Jugoslavije», AKSA, br. 39 (231) od 27. 09. 1974, str. 2-3.

¹⁵ Usp. TOMISLAV IVANČIĆ, «Ekumenski simpozij u Mariboru. Uzajamno otkriće euharistije», *Glas Koncila*, 13 (1974) br. 20 /290/ od 6. listopada 1974., str. 16. i 17.

ozračja u kojem će se moći razviti otvoren i pošten dijalog o kontroverznim i teškim problemima».¹⁶ Akti simpozija objavljeni su u zborniku *V edinosti*.¹⁷

II. međufakultetski ekumenski simpozij: Lovran, 21.–23. rujna 1976.: *Evangelizacija u našem vremenu i prostoru*.

U Lovranu je, u organizaciji Katoličkog bogoslovnog fakulteta iz Zagreba održan *Drugi ekumenski simpozij*, kojem je dodan izraz *međufakultetski*, da se istakne razina na kojoj se zbiva ovo ekumensko događanje. Kao zaključak prvog simpozija nametnula se tema *Evangelizacija u našem vremenu i prostoru*,¹⁸ za koju su sudionici smatrali da je od velikog međukonfesionalnog značenja, te da bi njena razrada bila za sve dobra polazna točka za ekumenski korak naprijed. Velik broj sudionika i njihovo aktivno sudjelovanje u radu simpozija, već je ovdje pratio priličan broj ekumenskih djelatnika, novinara i drugih gostiju.

Uz katoličke i pravoslavne teologe (svih teoloških škola), sudjelovali su i predstavnici pravoslavnih bogoslovija iz Prizrena i Skoplja, te protestantskih zajednica iz Zagreba i Novog Sada, tako da je bilo oko 80 sudionika. Radove simpozija pratio je domaći nadbiskup J. Pavličić, te biskup M. Držečnik (predsjednik Vijeća za ekumenizam BKJ). Održana su četiri predavanja kao polazišta za razgovor, i to: Č. Drašković, *Evangelizacija i njezini fenomeni kod pravoslavnih*; T. J. Šagi-Bunić i J. Turčinović, *Fenomenologija evangelizacije kod katoličkih kršćana na našem tlu*; V. Dermota, *Psihološko – sociološki vidici čimbenika koji pospješuju ili koče evangelizaciju*; V. Grmič, *Prednosti i poteškoće evangelizacije: teološko – pastoralna perspektiva*.

Naglasak je bio s jedne strane na fenomenologiji evangelizacije u našem vremenu i prostoru, a s druge na ciljevima i konkretnim putovima evangelizacije u našim uvjetima. Uz otvoren i plodan dijalog, doneseno je i zajedničko priopćenje što ga je sastavila izabrana mješovita komisija. U njemu se ističe da je cilj evangelizacije zapravo krajnji cilj Crkve: spasenje, oslobođenje, proslava i pobožanstvenjenje čovjeka i svijeta u Kristu, milošću Duha Svetoga na slavu Boga Oca. Stoga je zahtjev trenutka zdušno poraditi na pronalaženju evangelizatorskog jezika shvatljiva današnjim ljudima, na svim područjima života.

Da bi se to dogodilo trebalo bi odgovoriti na konkretna pitanja: «Kojim kriterijima razlikovati relativno i apsolutno, božansko i ljudsko, sadržaj i povijesne oblike u kršćanskoj tradiciji? Do koje granice posuvremenjenje znači vjernost tradiciji? Koji je odnos između pučke pobožnosti i teologije? Čime kršćanska blagovijest postaje vjerodostojna sučelice suvremenom ateizmu i antiteizmu? Kako shvatljivo govoriti o Bogu na izlazu iz ruralne u industrijsko – tehničku civilizaciju? Koliko u suvremenom svijetu evangelizirati znači istodobno konkretno se angažirati za oslobođenje ljudi? Na međukonfesionalnom planu, koji je domet ispovijedanih istina u razmjeru s našom afektivnom definiranošću? Koje eklezijalno značenje ima obitelj kao evangelizatorsko mjesto? Koliko naše teološke škole doista formiraju evangelizatore?»¹⁹

¹⁶ Usp. *Evangelizacija u našem vremenu i prostoru. Zbornik radova Drugog ekumenskog simpozija održanog u Lovranu od 20. do 23. IX. 1976.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1977., str. 5.

¹⁷ *V edinosti. Ekumenski zbornik*, Ljubljana-Maribor 1974.

¹⁸ Usp. «Priopćenje o radu II. međufakultetskog ekumenskog simpozija u Lovranu», *Glas Koncila* 15 (1976) br. 20 /340/ od 10. listopada 1976, str. 5; «Priopćenje o radu II. međufakultetskog ekumenskog simpozija u Lovranu od 21. do 23. rujna 1976», AKSA, br. 38 (334) od 24. 09. 1976, prilog XI, str. 1-3.

¹⁹ «Priopćenje o radu», AKSA, br. 38 (334) od 24. 09. 1976, prilog XI, str. 3.

Jasno je da se na jednom ovakvom skupu ne mogu produbiti sva pitanja, pa se za buduće susrete predlaže da svi sudionici priopće svojim sredinama i nadležnima postignute rezultate i otvorena pitanja s ovog simpozija; da na svojim učilištima dalje istražuju ova i s njima povezana teološka pitanja a rezultate objavljuju u svojim znanstvenim glasilima; da se na daljnje razmatranje pokrenutih pitanja sastanu na novom simpoziju s radnom temom *Crkva u suvremenom svijetu*, u organizaciji Bogoslovnog fakulteta SPC u Beogradu. I s ovog međufakultetskog simpozija objavljen je zbornik radova.²⁰

III. međufakultetski ekumenski simpozij: Arandelovac, 12.–15. listopada 1978.: *Crkva u suvremenom svijetu*.

Simpozij u Arandelovcu, s temom *Crkva u suvremenom svijetu*,²¹ pokazao se kao prilično uspješan nastavak suradnje triju bogoslovnih fakulteta. Osim profesora katoličkih fakulteta u Ljubljani i Zagrebu te Bogoslovnog fakulteta SPC u Beogradu sudjelovali su, kao gosti, predstavnici Bogoslovnog fakulteta Makedonske crkve u Skopju, protestantskog Teološkog fakulteta «Matija Vlačić Ilirik» u Zagrebu i Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, a nazočili su i predstavnici nekih vjerskih zajednica u SFRJ (Slovačka evangelička Crkva; Savez baptističkih vjerskih općina; Islamska vjerska zajednica). Okosnica rada bila su tri glavna predavanja uz koja su bila održana i priopćenja. Uvodno predavanje je održao V. Grmič, *Kršćansko shvaćanje jedinstva i međusobne zavisnost čovjeka i svijeta* (priopćenja: A. Benvin, «Svijet kao adresa djelovanja Crkve»; J. Rajhman, «Svijet na djelatnom području Crkve»; J. Barišić, «Pojam svijeta u Crkvi i teologiji»; J. Plemenitaš, «Pojam svijeta u Bibliji i teologiji» /dva ista naslova/; V. Dermota, «Bitne komponente slobodnog svijeta kao čovjekovog duhovnog zavičaja»; A. Jevtić, «Kršćanska antropologija i sociologija»; D. Kalezić, «Sabornost i ekumenizam»; R. Valenčić, «Čovjek i svijet – kršćanska antropologija»); D. Dimitrijević, *Kršćanin u dva svijeta* (priopćenja: A. Nadrah, «Neprekidno obnavljanje i reviviscencija Crkve»; A. Benvin i F. Perko, «Kako svijet determinira Crkvu?»; A. Jevtić, «Eshatološka dimenzija prisustva Crkve u svijetu»; D. Kalezić, «Kršćansko shvaćanje čovjeka»; Č. Drašković, «Dva izražaja crkvene politike»); T. Šagi-Bunić, «*Ekumenski pokret i tokovi u suvremenom svijetu*» (priopćenja: J. Janežić, «Obnova Crkve i ekumenski naponi za kršćansko jedinstvo»; T. Mitrevski, «Spasonosna i ekumenska uloga Crkve u suvremenom svijetu»). Radovi sa simpozija izdani su kao tematski broj časopisa *Pravoslavna misao*.²²

Sudionici su izrazili suglasnost da se tema *Crkva u suvremenom svijetu* i uopće pitanje odnosa Crkve prema svijetu treba shvatiti u širem kontekstu Božjeg spasenjskog djelovanja u svijetu kroz Kristovo pashalno otajstvo i poslanje Duha Svetoga. Odnos Crkve i svijeta nije dualistički, jer je svijet stvorenje Božje, te stoga dobar, kao djelo dobrote i ljubavi Božje, i određen da postane dom svih ljudi kao sinova Božjih i braće i sestara. Ali Crkva također zna da u suvremenom svijetu, u čovjeku i društvu postoji grijeh i zlo, koje se protivi volji Božjoj i razara čovjeka i čovječanstvo. Odatle nužnost poziva na obraćenje i uključivanje u narod Božji na zemlji. Odnos Crkve prema svijetu uvijek u znaku Kristova pashalnog misterija kojim je svijet i čovjek spašen, a grijeh i zlo osuđeno. Crkva je dužna prepoznavati znakove

²⁰ Usp. *Evangelizacija u našem prostoru i vremenu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1977.

²¹ Usp. ADALBERT REBIĆ, «III. međufakultetski ekumenski simpozij», *Glas Koncila* 17 (1978) br. 21 /391/ od 22 listopada 1978, str. 4. i 12; «Saopćenje o radu III. međufakultetskog ekumenskog simpozija u Arandelovcu od 12 do 15 oktobra 1978», AKSA, br. 42 (422) od 20. 10. 1978, prilog III, str. 1-4; isto i u KANA 8 (1978), br. 11 /99/, studeni 1978, str. 37.

²² *Pravoslavna misao* 22 (1979), Sveska 26, Beograd 1979.

vremena i preispitujući svoje služenje, ulagati sve veći trud za trajni napredak i spasenje svijeta.²³

IV. međufakultetski ekumenski simpozij: Ljubljana, 22.–26. rujna 1980.: *Duhovni život na našem tlu – Ekumenska poruka duhovne stvarnosti kršćanstva na tlu Jugoslavije danas.*

Na Bogoslovnom fakultetu u Ljubljani održan je četvrti ekumenski susret profesora i studenata teoloških fakulteta iz Ljubljane, Zagreba i Beograda. Tema simpozija određena je na prethodnom, u Arandelovcu: *Duhovni život na našem tlu – Ekumenska poruka duhovne stvarnosti kršćanstva na tlu Jugoslavije danas.*²⁴ Simpozij je započeo bogoslužjem u ljubljanskoj katedrali, a u tri dana održana su tri središnja predavanja koja su nadopunila priopćenja. To su bila predavanja: A. Jevtić, *Osnovne karakteristike duhovnog života kod pravoslavnih Srba* (priopćenja: P. Simić, «Odjek kršćanske duhovnosti u umjetnosti»; D. Kalezić, «Odjek kršćanske umjetnosti u savremenoj literaturi»; A. Radović, «Svetosavlje»; M. Milovanović, «Bogomoljački pokajnički pokret kod nas»; B. Mijač, «Krsna slava kao sredstvo pastirskog djelovanja u Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi»); T. Šagi-Bunić, *Ocrt profila duhovnog života katoličkog kršćanstva u hrvatskom narodu* (priopćenja: B. Duda, «Zračenje božićnog misterija u duhovni život među Hrvatima»; J. Kribl, «Utjecaj Berdjajeva u duhovnu orijentaciju kod nas»; A. Rebić, «Starozavjetni sveci u pobožnosti hrvatskog naroda»; T. Ivančić, «Perspektiva kršćanske vjere u našem ateističkom ambijentu»; E. Hoško, «Uloga franjevačkog Trećeg reda u kršćanskoj duhovnosti u hrvatskom narodu»; V. Zagorac, «Pučka religioznost kao element duhovnosti u hrvatskom narodu»; J. Kolarić, «Uloga kajkavskih molitvenika za duhovnost vjernika u Sjevernoj Hrvatskoj»; P. Belić, Kako je pobožnost Srcu Isusovu oblikovala duhovni život hrvatskih katolika XVIII. – XX. st.»); P. Belić, «Utjecaj Marijinih kongregacija na hrvatsku duhovnost»; A. Benčin, «Neke specifičnosti kršćanske duhovnosti u hrvatskim glagoljaškim krajevima»; «Sredstva duhovnog rasta katolika pod turskom vladavinom»; T. Ivančić, «Oblici duhovnih pokreta u sadašnjoj Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj»); J. Rajhman: *Duhovni život na slovenskom tlu* (priopćenja: V. Grmič, «Utjecaj suvremene teologije na duhovni život kod nas»; R. Tominec, «Odjek kršćanske duhovnosti u slovenskoj umjetnosti»; S. Janežič, «Ekumenska dimenzija slovenske duhovnosti»; R. Valenčič, «Utjecaj pastoralnog djelovanja na duhovnu situaciju u Crkvi»; T. Oražem, «Duhovno događanje među slovenskim vjernim narodom»; F. Perko, «Utjecaj naše društvene stvarnosti na duhovnu situaciju vjernika»; S. Lipovšek, «Sredstva duhovnog rasta u Crkvi u Sloveniji»). I s ovoga je skupa objavljen zbornik radova.²⁵

Redovito su svi simpoziji popraćeni i duhovnim sadržajem. Tako su posljednjeg dana sudionici posjetili duhovne centre Slovenije, Stičnu i Pleterje, a na kraju je izražena velika radost «što se i ovoga puta u radu očitovala bratska otvorenost i akademska objektivnost koja je omogućila da se mirno iznose i sporna pitanja koja nam je prošlost namrla. Stoga su uvjereni da bi i u budućnosti teološki naponi morali ići u započetu smjeru».²⁶

²³ Usp. osvrt RATKO PERIĆ, «Refleksije uz treći ekumenski simpozij», u: Isti, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Crkva na kamenu, Mostar 1993, str. 197-203.

²⁴ Usp. «IV. međufakultetski ekumenski simpozij u Ljubljani. 'Duhovni život na našem tlu'», *Glas Koncila* 19 (1980) br. 20 /440/ od 12. listopada 1978, str. 6; «Priopćenje o radu IV. međufakultetskog ekumenskog simpozija u Ljubljani od 22-26. rujna 1980», AKSA, br. 42 (422) od 26. 09. 1980, prilog III. str. 1-7.

²⁵ *V edinosti, Ekumenski zbornik*, Ljubljana 1980.

²⁶ «Priopćenje o radu.», AKSA, br. 42 (422) od 26. rujna 1980, str. 7.

V. međufakultetski ekumenski simpozij: Zagreb, 28. rujna – 1. listopada 1982.: *Isus Krist jedini spasitelj svijeta – navještaj spasenja danas.*

Organizator petog međufakultetskog ekumenskog simpozija bio je Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu. Tema simpozija bila je određena već u Ljubljani, a sudjelovalo je 70–90 sudionika, prema već ustaljenoj praksi, da uz teologe budu prisutni gosti i novinari. Tema je bila striktno teološka, a održano pet glavnih predavanja i 15 priopćenja: S. Gošević, *Isus Krist jedini spasitelj svijeta u tradiciji Pravoslavne crkve*; A. Starić, «*Isus Krist jedini spasitelj svijeta u tradiciji Katoličke crkve* (priopćenja: M. Smolik, «Krist Spasitelj u starijim slovenskim pjesmaricama»); S. Lipovšek, «Krist kao Spasitelj u liturgiji»; B. Duda, «Sve stvorenje zajedno uzdiše» (Rim 8,22); J. Fućak, «Soteriološka mjesta NZ-a u hrvatskim prijevodima Biblije»; P. Simić, «Doživljaj spasenja u pravoslavnoj liturgiji»; I. Bulović, «Spasenje u Kristu u novijoj pravoslavnoj asketskoj tradiciji»; A. Strle, *Isus Krist jedini spasitelj svijeta u katoličkoj teologiji*; A. Jevtić, *Isus Krist jedini spasitelj svijeta u pravoslavnoj misli danas* (priopćenja: J. Kolarić, «Eshatološka soteriologija u suvremenih sljedbi»; A. Radović, «Istočnjačke soteriologije»; D. Kalezić, «Eshatološka soteriologija suvremenih filozofskih strujanja»; V. Grmič, «Kršćanski pojam spasenja i marksizam»; I. Rojnik, «Lik Krista spasitelja u našoj katezezi»); M. Valković, *Isus Krist – izazov za naše vrijeme* (priopćenja: A. Štrukelj, «Navještaj spasenja s pogledom u budućnost»; D. Protić, «Spasenje i spasenja»; B. Gardašević, «Krist jučer, danas, sutra»; A. Benvin, «Krist Spasitelj u hrvatskim molitvenicima»).

Brojnost izlaganja i ograničeno vrijeme nisu dopustili da se teološki dijalog, zauzet i otvoren a na momente i kritički, do kraja razvije. Naglasci su stavljeni kako na zajedničke elemente vjere u Kristovo spasenje, tako i na razliku u shvaćanju odvijanja samoga procesa spasenja (pravoslavni ističu ulogu Duha Svetoga, a srednjovjekovna katolička teologija ističe Kristovu zadovoljštinu i zasluge). Svi su se složili da se nalazimo pred naletom raznih soterioloških ponuda s Istoka i Zapada, od kojih većina posve zanemaruje ili čak odbacuje Krista.²⁷ Možda nije bilo vremena ni mogućnosti, ali nije došla do izražaja tema *Navještaj spasenja danas*, kao što se vidi i iz materijala objavljenih u zborniku simpozija.²⁸

VI. međufakultetski ekumenski simpozij: Studenica, 27.–30. rujna 1984.: *Vrijeme Crkve – vrijeme Duha Svetoga.*

Kod Kraljeva, u manastiru Studenici, zadužbini Stevana Nemanje u kojem su pokopani prvi srpski kraljevi, održan je Šesti međufakultetski ekumenski simpozij u organizaciji Bogoslovnog fakulteta SPC u Beogradu, a okupio je teologe, predstavnike profesora i studenata pravoslavnih i katoličkih slovenskih, hrvatskih, srpskih i makedonskih teoloških učilišta – njih oko 70. Tema je bila naznačena već na prethodnom susretu.²⁹ Simpozij je otvoren svečanom euharistijskom liturgijom. Rad simpozija temeljen je na četiri predavanja i devet priopćenja, a to su bili: T. J. Šagi–Bunić: *Rimokatolička teologija o Duhu Svetomu*; A. Jeftić: *Pravoslavna teologija o Duhu Svetomu*; (priopćenja: I. Bulović, «Pneumatološko

²⁷ «Saopćenje Petog međufakultetskog ekumenskog simpozija u Zagrebu 1982», AKSA, br. 39. (646) od 01.10. 1982., Prilog I., str. 1 – 5.

²⁸ *Isus Krist – jedini Spasitelj svijeta. Kako danas navijestiti spasenje? Zbornik radova petog ekumenskog međufakultetskog simpozija u Zagrebu od 28. IX. do 1. X. 1982.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984.

²⁹ Usp. Usp. «Studenica. Pravoslavno katolički razgovori. Vrijeme Crkve – vrijeme Duha Svetoga, *Glas Koncila* 23 (1984) br. 21 /541/ od 7. listopada 1984, str. 6; «Saopćenje o radu VI. međufakultetskog ekumenskog simpozija u manastiru Studenici od 27. do 30. rujna 1984», AKSA, br. 40 (751) od 5. 10. 1984, Prilog, str. 1-6.

značenje teološkog razlikovanja božanske suštine i energije u Svetoj Trojici i pneumatološke posljedice njihovog nerazlikovanja»; A. Starić, «Svete tajne /sakramenti/ i Duh Sveti»; D. Kalezić, «Duh Sveti kao tvorac i životvorac»; V. Grmič, «Institucija i karizma»; B. Duda, «Duhovni život kao život u Duhu Svetom po sv. Pavlu»; F. Perko: *Duh Sveti u Crkvi*; Amfilohije Radović: *Današnje vrijeme kao vrijeme Duha Svetoga* (priopćenja: F. Oražem, «Razlikovanje duhova u suvremenim zbivanjima»; T. Ivančić, «Karizmatički pokreti našega vremena»; S. Janežič, «Duh Sveti i kultura»). Uz ta, mimo programa, pročitano je i predavanje J. Kribla, «Duh Sveti i njegovo djelovanje prema mislima Nikolaja Berdjajeva».

U novinskim izvještajima sa simpozija spominje se da je okvir teoloških izlaganja bila pneumatologija, ali se središnja rasprava vodila oko odnosa božanske biti i božanskog djelovanja (energia), oko shvaćanja naravi i poslanja Crkve, te sakramenata i njihova razumijevanja u katoličkoj i pravoslavnoj teologiji.³⁰

VII. međufakultetski ekumenski simpozij: Stična, 23.–26. rujna 1986.: *Otajstvo Crkve i službe u Crkvi*

U cistercitskoj opatiji u Stični, nedaleko od Ljubljane, održan je Sedmi međufakultetski ekumenski simpozij, a treći je put organizator bio Bogoslovni fakultet u Ljubljani, s temom *Otajstvo Crkve i službe u Crkvi*.³¹ U radu simpozija sudjelovalo je oko 80 profesora i studenata triju bogoslovnih fakulteta, te predstavnici bogoslovnih škola iz cijele Jugoslavije. Radni dio simpozija sadržavao je slijedeća predavanja: A. Jevtić, *Biblijsko i ranokršćansko poimanje Crkve i službi u Crkvi* (priopćenja: T. Ivančić, «Otajstvo otkupljenja i otajstvo Crkve»; I. Bulović, «Misionarski i eshatološki vidik Crkve»; M. Zovkić, «Otajstvo Crkve, službe u Crkvi i crkveno ustrojstvo»; F. Perko, «Povijesni razvoj rimskog primata»; A. Radović, «Pitanja apostolskog nasljedstva»); D. Kalezić, *Pravoslavni nauk otajstva Crkve, službe i ustrojstva Crkve* (priopćenja: B. Duda, «Crkva i zajedništvo»; R. Bigović, «Otajstvo euharistije i službe u Crkvi»); L. Jošar, *Otajstvo Crkve i službe u crkvenim zajednicama koje su proizašle iz Reformacije* (priopćenja: S. Ojnik, «Teološki temelji crkvenih službi u novom crkvenom zakoniku»; P. Samardžić, «Sabornost službi u Crkvi»); S. Janežič, *Problematika crkvenih službi u ekumenskom dijalogu* (priopćenja: A. Stres, «Marksističko i kršćansko shvaćanje zajedništva»; J. Fučak, «Laičke službe u Crkvi»).

Najzanimljiviji dio rada bile su diskusije nakon predavanja, gdje se pokazalo da teološka raspravljanja vode do boljeg međusobnog upoznavanja, koje je pak nužno za rast u pravom dijalogu. Radovi sa ovog skupa objavljeni su u zborniku, u kojem (kao i inače) nedostaju neka predavanja koja su bila u programu, te zabilježena kao održana.³²

VIII. međufakultetski ekumenski simpozij: Đakovo, 13.–16. rujna 1988.: *Euharistija u vjeri i životu Crkve*

³⁰ Usp. NIKO IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i pravoslavne Crkve s popratnim komentarima*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2003, str. 241. Nije nam poznato da su radovi s ovog simpozija objavljeni u zborniku.

³¹ Usp. ZVONIMIR KUREČIĆ, «VII. međufakultetski ekumenski susret. 'Otajstvo Crkve i službe u Crkvi'», *Glas Koncila* 25 (1986) br. 40 /644/ od 5. listopada 1986, str. 1 i 10; «Saopćenje o radu VII. međufakultetskog ekumenskog simpozija u Stični», AKSA, br. 39 (854) od 3. 10. 1986, str. 1-6.

³² *Skrivnost Crkve in službe u Crkvi. VII. međufakultetni ekumenski simpozij*, Ljubljana 1986.

Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu s afiliranom Visokom bogoslovnom školom u Đakovu, organizirao je Osmi međufakultetski ekumenski simpozij na temu: *Euharistija u vjeri i životu Crkve*,³³ na kojem se okupio najveći broj sudionika (oko 120), među kojima su bili pravoslavni episkopi Amfilohije (Vršac) i Vasilije (Srijemski Karlovci), đakovački biskup Ć. Kos, beogradski nadbiskup F. Perko, pronuncij G. Montalvo, p. S. Schmidt iz *Tajništva za jedinstvo kršćana*. Papa Ivan Pavao II, kardinal F. Kuharić i brojni drugi poslali su svoje pismene pozdrave i dobre želje. Srž rada simpozija, sačinjavala su predavanja: A. Radović, *Euharistija u vjeri i životu Pravoslavne Crkve* (priopćenja: A. Jevtić, «Euharistija kao duhovski događaj»; V. Jerotić, «Euharistija i sveta tajna ispovijedi»); A. Nadrah, *Euharistija u vjeri i životu Katoličke Crkve* (priopćenja: A. Štrukelj, «Euharistija kao darivanje»); A. Pirnat, «Euharistija kao gozba»; R. Perić, *Euharistija u dosadašnjem ekumenskom dijalogu*; A. Starić, *Euharistija u raspravama novije katoličke teologije*; R. Bigović, *Novija euharistijska kretanja u pravoslavnoj Crkvi*; (priopćenja: D. Ocvirk, «Euharistija i evangelizacija»; P. Simić, «Liturgija sv. Petra»; V. Zagrorac, Ekumensko značenje obnovljene liturgije po II. vatikanskom saboru); P. Miodrag, «Euharistijski post»; D. Kalezić, «Euharisti i teologija»; M. Valković, «Sociološki značaj euharistije»; S. Lipovšek, «Oblikovanje euharistijskih obreda i inkulturacija»); D. Midić, *Euharistijska ekleziologija*; (priopćenja: B. Duda, «Euharističnost cjelokupnog kršćanskog života»; T.J. Šagi Bunić, «Euharistija kao 'Communio sanctorum'»). Zbornik s ovog simpozija, nažalost, nije objavljen.

Govoreći o pravoslavnoj teologiji euharistije koja je gotovo sva izrasla iz otačkog naučavanja, istaknuta je gotovo istovjetnost Crkve i euharistije, te njen eshatološki, pneumatološki i kozmološki vid. R. Perić je prikazao što se o euharistiji dosad raspravljano u ekumenskim dijalogima između katolika i anglikanaca, između katolika i luterana (evangelika) te između katolika i pravoslavnih. Podsjetio je da je 1975. osnovana *Mješovita teološka komisija za dijalog između katolika i pravoslavaca*, koja je već u prvom dokumentu (Rodos 1980.) istaknula da u dijalogu između katolika i pravoslavnih euharistiji valja dati prvo mjesto. Ista je Komisija 1982. u Münchenu objavila dokument o euharistiji, prema kojem nema bitnih razlika u euharistijskoj vjeri katolika i pravoslavnih. U razgovoru se nametnulo, međutim, pitanje *interkomunije*, tj. mogućnosti potpunog uzajamnog sudjelovanja u euharistijskoj euharistiji. Katolički teolozi su istaknuli da je izraz *intercommunio* neprikladan i protuslovan, a pravoslavni da je euharistijsko zajedništvo moguće tek nakon crkvenog jedinstva. Zaključeno je da slijedeći ekumenski simpozij da bude posvećen sakramentu krštenja.³⁴

IX. međufakultetski ekumenski simpozij: Vrdnik, 23.–24. rujna 1990.: Sakrament svetog krsta.

Dok je Bogoslovni fakultet u Beogradu je slao program budućeg simpozija, zaredali su dramatični događaji. Episkopi SPC izdaju priopćenje u beogradskoj *Politici* od 15. rujna 1990. i vele da su razmotrili «izvještaje o nevjerojatnim i sve učestalijim, bukvalno svakodnevnim, slučajevima zastrašivanja, prijetnji, uvreda, otpuštanja s posla, demoliranja kuća i stanova, paljevina, nasrtaja i nasilja svake vrste, pri čemu je bilo – u Dalmaciji – i dokazanih slučajeva silovanja i ubistva». Episkopi krivcem smatraju, osim hrvatske vlade u

³³ Usp. IVAN MIKLENIĆ, «Đakovo – VIII. Međufakultetski ekumenski simpozij. 'Euharistija u vjeri i životu Crkve' Glas Koncila 27 (1988) br. 39 /746/ od 25. rujna 1988, str. 1. i 7.; «Ekumenski međufakultetski susreti višestruko korisni, neophodni i blagodatni», AKSA, br. 38 (957) od 23. 09. 1988, str. 1-4.

³⁴ Usp. IVAN ZIRDUM, «8. međufakultetski ekumenski simpozij u Đakovu», *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije* 116 (1988) 10, str. 167-171.

Zagrebu, i «odgovorna tijela i lica Rimokatoličke Crkve u Hrvatskoj», koja sve to podržavaju, pri čemu, kažu, «u ustašoidno i nehrišćanskom harangiranju prednjači zagrebački Glas Koncila». ³⁵

Ovo je priopćenje izazvalo zaprepaštenje među katolicima. *Glas Koncila* se pita kako to da su «najodgovorniji ljudi Srpske pravoslavne Crkve u Hrvatskoj potpisali – neistinu... Pravoslavni vjernici i ljudi pravoslavnog podrijetla posvuda su u Hrvatskoj sasvim slobodni i još uvijek povlašteni glede nazočnosti u odgovornim službama ne samo sigurnosti i vojske, nego i privrede. Ugroženi su Hrvati na području koje hrvatski Srbi već tjednima drže u više ili manje oružanoj okupaciji. No, zatražimo li od potpisnika saopćenja i dokaze, ne bismo li opet dobili neistinita svjedočanstva, čak i zakletvom potvrđena?» ³⁶ - pita se komentator, ističući tolika nastojanja Katoličke crkve oko duha kršćanskog ekumenskog i susjedskog života.

Zbog svega toga, 20. rujna 1990. sa KBF u Zagrebu poslan je brzojav kojim se Bogoslovni fakultet SPC moli da odgodi održavanje simpozija «na neki termin u sljedećoj godini», kad bude pogodnija atmosfera za ekumenski dijalog, jer bi održavanje sada «svetoj stvari ekumenizma više škodilo nego koristilo». ³⁷ S tim su se složila i ostala hrvatska katolička teološka učilišta: u Đakovu, Splitu, Sarajevu, Rijeci, Makarskoj, te Filozofski-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu. Ipak, organizatori nisu odustali pa je, sa skraćenim programom simpozij održan u *manastiru Kaoni* i u hotelu «Termal» u *Vrdniku*, na Fruškoj Gori. Predstavници KBF iz Zagreba i drugih teologija u Hrvatskoj nisu došli (za razliku od Slovenaca), a u hrvatskim javnim glasilima, crkvenim i civilnim, simpozij gotovo da nije uopće spominjan. ³⁸ Tako su izostala dva predviđena predavanja katoličkih predavača i jedno predavanje protestantskog predavača iz Hrvatske. Program je, dakle, bio: P. Simić: *Liturgijski čin krštenja u drevnoj Crkvi* (priopćenja: J. Vesenjani: «Slavlje krštenja u Rimokatoličkoj crkvi»; A. Radović: «Suvremena pitanja krštenja u Pravoslavnoj crkvi»; D. Ocvirk: «Krštenje i kršćansko poslanje»; D. Midić: «Krštenje i Euharistija»); C. Sorč: *Krštenje kao preporođenje* (priopćenja: V. Škafar: «Krštenje i kršćanski život»; V. Perišić: «Krštenje i razni oblici inicijacije»; I. Bulović: «Kanonski vidovi krštenja»; A. Jevtić: «Biblijsko – svetootačka mistagogija krštenja»; B. Dolenc: »Krštenje naroda«). ³⁹ Na kraju je dogovoreno da sljedeći simpozij priredi ljubljanski fakultet 1992. godine, na temu *Poslanje naših Crkava u Europi*. No, to se nije ostvarilo.

U svim vremenima oblici dijaloga, pa tako i teološki ekumenski dijalog, uvjetovani su društvenim okolnostima. Ali, nepovoljne društvene prilike nisu drugo do li izazov na koji kršćanin treba evanđeoski odgovoriti. Svako ekumensko nastojanje na ovim prostorima još će dugo morati podnositi teret prošlih vremena: od prvog svjetskog rata i velikosrpskog međuraća do drugog svjetskog rata i komunističkog poraća; od činjenice agresije na Hrvatsku do posljedica svih povijesnih kompleksa i laži koje i danas utječu na pojedince i narode. Ipak, iako je očito da je 1990. godine teološki dijalog katolika i pravoslavaca grubo prekinut, put dijaloga nije nestao. Ako je razrušen, valja ga strpljivo i uporno, ne radi nas, nego radi Krista i njegova Kraljevstva, radi Crkve i spasenja ljudi, čistiti i nanovo izgraživati.

³⁵ «Saopćenje za javnost episkopa i svećenika srpske Crkve u Hrvatskoj», AKSA, br. 8 (1061) od 21. 09. 1990, str. 4 – 5.

³⁶ «Od episkopa otrovne neistine», *Glas Koncila* 29 (1990) br. 38 (849) od 23. rujna 1990, str. 2.

³⁷ «Molba da se odgodi održavanje ekumenskog simpozija», AKSA, br. 38 (1061) od 21. 09. 1990, str. 2.

³⁸ Usp. RATKO PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe.*, str. 207.

³⁹ Nije nam poznato da su radovi s ovog simpozija objavljeni u zajedničkom zborniku.

4. Okrenuti se budućnosti

Nakon svega što se zbilo u prošlim petnaestak godina, ne zanemariivši sva dosadašnja nastojanja,⁴⁰ a nakon što se odvažimo pogled okrenuti (kršćanskoj) budućnosti, nalazimo se pred novim izazovom teološkog dijaloga. Nužno je biti svjestan da je polazna točka za sva buduća nastojanja vlastiti «povratak oslobođenom identitetu», u procesu «povratka međusobnog povjerenja kroz otklanjanje duhovnih stanja, koja nisu zdrava».⁴¹ To oslobođenje vlastitog identiteta osposobljava za istinu, što je nužna pretpostavka svakog ekumenizma i dijaloga. Novo društveno (osamostaljenje Republike Hrvatske) i teološko ozračje (stvaranje novih teoloških fakulteta) trebali bi biti dobra osnova za novi početak.

Obnovljeni *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu* (1993.), u V. poglavlju *O Ekumenskoj suradnji, dijalogu i zajedničkom svjedočenju*, ističe: «Onima koji su zauzeti u teološkim istraživanjima i onima koji poučavaju na višoj razini otvara se prostranije područje ekumenske suradnje».⁴² Sada, kad u Hrvatskoj imamo brojna teološka učilišta, s mnoštvom profesora i studenata, zasigurno se mogu naći svježije snage koje će krenuti u avanturu teološkog ekumenskog dijaloga. Međutim, kao što nam kazuje i primjer Međufakultetskih ekumenskih simpozija, uvijek je potrebna jedna jezgra što ju tvore malobrojni entuzijasti, koji su kadri u pravom smjeru povesti mnoge sposobne i voljne djelatnike na njivi Gospodnjoj.

Uz to, potrebno je i izgrađivati strukturu koja će omogućiti učinkovit ekumenski rad. Tu u prvom redu mislimo na školovanje specijalista ekumenske teologije, te osnivanje ekumenskih ustanova na našim prostorima. Čini nam se nužnim ponoviti i daljnje napatke obnovljenog *Direktorija o ekumenizmu* što se tiču crkvenih visokoškolskih teoloških učilišta: «Na razini viših studija, suradnju jamče stručnjaci koji izmjenjuju svoja istraživanja i dijele ih sa stručnjacima drugih Crkava i crkvenih zajednica. Ona se ostvaruje u ekumenskim skupinama i udrugama stručnjaka ustanovljenima u tu svrhu. Zajamčena je poglavito na području različitih vrsta obnovljenih odnosa između teoloških ustanova koje pripadaju različitim Crkvama (...) Ekumenska suradnja naročito je uputna za ustanove koje su stvorene u krilu već postojećih teoloških učilišta, za istraživanje i specijalizirano obrazovanje u ekumenskoj teologiji ili za vršenje ekumenskog pastoralala».⁴³

0. Zaključak: Provoditi istinu u ljubavi

Ako se može reći da su šezdesete i sedamdesete godine dvadesetog stoljeća bile vrijeme kad se Crkva «našla gotovo iznenađena i zaskočena izazovima povijesti», na koje je, među ostalim, odgovorila «novom kvalitetom za novo doba, a to je ekumenizam»,⁴⁴ i ako se može ustvrditi da je ekumenizam aktivno očitavanje znakova vremena, onda nam ne preostaje drugo nego i na našim stranama, u Katoličkoj crkvi u hrvatskom narodu, zasukati rukave i okrenuti se ozbiljnom radu na ekumenskom polju. Ipak, ne smijemo zaboraviti da je to polje i te kako teško jer se na njemu, osobito u posljednjih godina, iz zlog sjemena ratne agresije razrastao korov nepovjerenja, odbacivanja, sumnje, pa i straha. Međutim, prvi radnici koje

⁴⁰ Usp. ANTUN ŠKVORČEVIĆ, «Mirotvorna i ekumenska nastojanja crkvenih poglavara tijekom Domovinskog rata», u: *Ranjena Crkva u Hrvatskoj*, Zagreb 1996, str. 33-47.

⁴¹ TOMO VUKŠIĆ, *Mi i oni. Siguran identitet pretpostavka susretanja*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2000, str. 24.

⁴² PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, IKA – Vijeće za ekumenizam i dijalog HBK, Zagreb 1994, br. 196.

⁴³ *Direktorij za primjenu načela i normi.*, br. 197-198.

⁴⁴ Usp. JERKO BARIŠIĆ, *Da budu jedno. Pitanja današnjeg ekumenizma*, Crkva u svijetu, Split 1976, str. 6-7.

Krist poziva i Crkva na to polje šalje, na neki način kao prethodnicu, upravo su teolozi, koji su sposobni krčiti putove što vode do zajedništva u Kristu i bistriti vode na kojima nam se je pojititi snagom iskonskog kršćanskog opraštanja, razumijevanja i nadom budućeg potpunog zajedništva. A sve to će biti moguće ako se neprestano bude imalo na pameti dvije upute. Prva je Kristova: *Istina će vas osloboditi* (Iv 8,32), a druga svetog Pavla: *Da više ne budemo nejačad kojom se valovi poigravaju i koje goni svaki vjetar nauka u ovom kockanju ljudskom, u lukavosti što krči put zabludi. Nego, istinujući u ljubavi da poradimo te sve uzraste u Njega, koji je Glava, Krist, od kojega sve Tijelo, usklađeno i povezano svakovrsnim zglobovima zbrinjavanja po djelotvornosti primjerenoj svakom pojedinom dijelu, promiče svoj rast na saziđivanje u ljubavi* (Ef 4, 14-16).

**ATTEMPT AT THEOLOGICAL DIALOGUE
EXAMPLE OF INTER-FACULTY ECUMENICAL SYMPOSIA IN (1976-1990)**

Summary

After a short introduction, on the grounds of evangelical mission and call of the Second Vatican Council to theological dialogue among Christian Churches, the author presents, within the framework of the ecumenical efforts in our parts from the end of the Second Vatican Council to the break-up of the former state, the theological Catholic-Orthodox dialogue. The mainstay of that time theological dialogue was the inter-faculty ecumenical symposia, organized by the theological faculties in Ljubljana and Belgrade. The author has briefly presented all nine symposia, their topics, main presentations and reports. In the conclusion the author raises a question of possible resurgence of theological Catholic-Orthodox dialogue in our parts, at which, according to the author, the institutions of higher education should play a decisive role.

Key words: *theological dialogue, ecumenism, inter-faculty symposia*